

Mladí Bratislavčania a Pražania: národná a supernárodná identity¹

Prof.Mgr. L. Macháček, CSc.

Sociologický ústav SAV, Bratislava,

Centrum pre európsky výskum mládeže(CERYs) FF UCM, Trnava

Nežná alebo samatová revolúcia v Československu a následné rozdelenie federálnej republiky na dva samostatné štáty dostala Slovensko a Slovákov do pozornosti medzinárodnej verejnosti oveľa viac ako to bolo pred mnohými desaťročiami.

Československo vzniklo pred 70 rokmi ako “manželstvo” dvoch slovanských národov po rozpade Rakúsko-Uhorska vo väzbe na skončenie I.svetovej vojny v roku 1918. Bolo to významné rozhodnutie, ktoré uchránilo Slovákov pred maďarskou asimiláciou a súčasne odštartovalo neobyčajne dynamický rozvoj Slovenska na ceste k kultúrnej a občianskej modernizácii. Početné generácie českých vzdelancov prispeli k rozvoju gramotnosti, kultúrnych inštitúcií, vysokého školstva a vedy.

Zdá sa, že významné historické skutočnosti akými bola druhá svetová vojna a demokratizačný obrat spojený s rokom 1968 posunuli emancipačný proces slovenského národa o ďalšie kroky (tzv.Slovenský štát, federalizácia ČSFR).

Kolaps sovietského bloku po roku 1989 a systémová zmena v Československu odštartovala ekonomický transformačný proces, ktorý mal dramatický dopad pre dve federálne republiky a ich obyvateľstvo. Stratégia vlády v oblasti ekonomiky objektívne viedla k mnohým nerovnostiam. Pre Slovákov, nakoľko práve na Slovensku boli umiestnené utlmané výroby pre vojenské účely, to značilo neobyčajný rast nezamestnanosti so všetkými sociálnymi a psychologickými dopadmi.

Konfrontácia o koncepciu fungovania spoločného štátu viedla napokon po zdĺhavých rokovaníach príslušných politických elít k ukončeniu federácie v nadväznosti na parlamentné voľby v roku 1992. Vyhlásenie nezávislosti Slovenska sa oficiálne viaže na začiatok roka 1993.

Aj keď subjektívne hodnotenie tejto udalosti má rozličné odtiene u občanov Slovenska aj Česka, v zásade ju treba vnímať ako prirodzený výsledok viac ako storočného úsilia Slovákov o národno-štátnu suverenitu. Bola to udalosť, ktorá významným spôsobom ovplyvnila národno-emancipačné procesy v situácii rozvíjajúcej sa európskej integrácie. Z tohto hľadiska sme sa snažili koncipovať náš prístup k projektu medzinárodného výskumu a jeho výsledky môžeme teraz prezentovať.

Projekt Mládež a európska identita

- Opísať charakteristické rysy a význam čo značí „byť Európanom“ pre mladých ľudí zo strategicky vyčlenených častí Európy v kontexte konštruovania ich personálnych

¹ *Projekt Európskej komisie Orientácia mladých mužov a žien na občianstvo a európsku identitu*

identít, ako je pohlavie, ako aj konštruovania ich lokálnych, regionálnych, etnických alebo národných identít.

- Opísať ideály a postupy respondentov spájané s priateľstvom a rodinou, lokalitou, susedstvom alebo miestnou komunitou, regiónom, národom, Európou a globálnou spoločnosťou.
- Opísať ako chápu respondenti občianstvo, vysvetliť predovšetkým rozsah dopadu občianstva na sociálne povinnosti a občiansku participáciu, nároky a práva vyplývajúce z narodenia a pôvodu, národne alebo etnicky založené občianstvo, ako oplyvňuje občianstvo začlenenie alebo vylúčenie, ako sa prejavuje tolerancia alebo šovinizmus a rasizmus.
- Zdokumentovať orientácie respondentov na migráciu a transnárodné prepojenia prostredníctvom toho ako vnímajú svoju rodinnú históriu, túžby a pocity spojené s kompetentnosťou na uskutočnenie medzinárodnej mobility, skúseností a vnímanie migrantov vo svojom regióne a mimo svojho regióna/národa.
- Preskúmať variácie orientácie na európske občianstvo podľa národnosti a regiónu, v ktorom bývajú, podľa pohlavia, profesných kariér a sociálnych okolností.

Mnohostranné preskúmanie európskej identity a občianstva medzi mladými mužmi a ženami v strategicky vybraných národoch a regiónoch. Vybrané oblasti sú v štyroch pároch národov, alebo štátov a regiónov, s kontrastnou históriou kultúrneho nasmerovania pre alebo proti Európskej identite a účasťou na budovaní národne a etnicky založeného občianstva:

- Viedeň a oblasť Bregenz Vorarlberg : **Rakúsko;**
- Madrid a Bilbao: **Španielsko;**
- Chemnitz a Bielefeld: **Nemecko;**
- Bratislava a Praha : **Slovenská republika a Česká republika;**
- Edinburgh, Škótsko a Manchester, Anglicko: **Veľká Británia.**

V každej z týchto oblastí sa identifikovali dve skupiny mladých ľudí vo veku 18-24:

A. výberová výskumná vzorka mládeže miest s jej úplným sociálnym pozadím a profesnou štruktúrou,

B. vysoko vzdelaná skupina mládeže, ktorá sa svojou kariérou orientuje na Európu, študujúca európske právo alebo študujúca európske jazyky.

Toto nám umožňuje porovnať „obyčajných“ mladých ľudí s tými, ktorí majú zvláštne dôvody byť pro-európsky. V oboch prípadoch sme vybrali len mladých ľudí, ktorí vyrastali v danom regióne alebo štáte, pričom ide o rovnaký počet mladých mužov a žien.

Po prípravnej pilotnej práci sa skonštruoval bohato štruktúrovaný výskumný dotazník, ktorý sa používal na vysvetlenie charakteristík a významu „byť Európanom“ a ideály (názory a postoje) a správanie respondentov týkajúce sa ich občianstva.

Po sociologickej fáze analýzy sme viedli hĺbkové rozhovory s malými vzorkami mladých ľudí, aby sme napomohli lepšiemu pochopeniu občianstva a konštrukcie európskej identity. Toto bude zahrňovať ďalšie analýzy, v ktorých sme sa zameriavali na osobné, rodinné a lokálne budovanie pochopenia, skúseností a praktík spojených s orientáciou stať sa „Európanom“ a prípadne s orientáciou na európske občianstvo.

Výskum prináša nový pohľad na orientácie mladých ľudí ako „sa stať Európanom“ a ako chápať Európske občianstvo tým, že umožňuje lepší pohľad na možné zdroje variácií medzi a vo vnútri skúmaných národov a regiónov. Regionálne a národné dôsledky sa preskúmajú prostredníctvom porovnania „obyčajných“ mladých mužov a mladých žien s vysoko vzdelanými mladými mužmi a mladými

enami, ktorých kariéry ich vedú na európsky trh práce viac ako na trh práce v ich vlastnej krajine.

Hlbší pohľad na orientáciu by Európanom a ma európske občianstvo dosiahneme nielen prostredníctvom tohto porovnania. Otvárame, či výsledky budú indikovať spojenia medzi konštrukciami osobnej a lokálnej identity mladých ľudí, vrátane ich identity podľa pohlavia, ako aj ich orientáciu na občianstvo a národnosti. Táto väzba hľadá pomôcť pri hľadani odpovede na otázku ako identifikácia zvláštnych konštelácií personálnych a lokálnych faktorov môže brzdiť alebo povzbudzovať rozvoj osobitých konštrukcií Európskej občianskej identity.

Poznatky o faktoroch podporujúcich zvláštne verzie Európskej identity a občianstva, s implikáciami pre rasizmus a toleranciu, naopak, môžu prispieť k návrhu úloh, ktoré možno využiť v školskom i mimoškolskom (neformálnom) občianskom vzdelávaní a výchove alebo v iných oblastiach politiky a v praktických iniciatívach.

Poznatky získané výskumom sprostredkujeme formou prednášok ale aj stručných expertných informácií pre politikov, pre predstaviteľov škôl, občianskych hnutí a iniciatív ako aj pre mladých ľudí v regionoch, štátoch a na európskej úrovni, s prihliadnutím na variácie orientácií mladých ľudí by Európanom a ma Európsku identitu. Stručné expertné prehľady budú rešpektovať špecifické prvky politickej povahy ako sú variácie vnímavosti mladých ľudí k imigrantom a k mobilite vo vnútri Európy: a ich vzťah k procesom rasizmu, konštrukciám občianskeho a etnického občianstva a výchovy k občianstvu.

Čecko-Slováci: od supernárodnej identity k národnej vzájomnosti

Naše výskumné údaje umožňujú porovnávať silu príslušnosti k lokalite, krajine a Európe (Tab 1). Najvyššia identifikácia skúmaných osôb je (približne 80%) spojená s mestami, kde sa aj väčšinou narodili.

TABUĽKA 1

Percentá so 'silnou' pripútanosťou k mestu, národu (Česká Rep. alebo Slovenská Rep.), iná národnosť v rámci bývaleho Československa (Česká Rep. pre Slovákov a Slovenská rep. pre Čechov) a Európe

	Praha		Bratislava	
	Vzorka	Výberová skupina	Vzorka	Výberová skupina
Mesto narodenia	70,3%	75,0%	67,5%	75,3%
Vlastná krajina	77,5%	70,4%	71,8%	66,2%
Česká republika	-	-	14,8%	20,0%
Slovenská republika	15,4%	17,3%	-	-
Európa	41,6%	50,6%	43,5%	47,7%

Nakoľko Slovenská a Česká republika boli do roku 1993, časťami spoločného štátu (Machonin, P. 2002) chceli sme vedieť, či medzi účastníkmi výskumu zostal ešte nejaký cit príslušnosti k súčasnému územiu "tej inej republiky".

Na prvý pohľad je zrejmé, že tento vzťah je relatívne nízky v oboch prípadoch. Po rozdelení by sa dalo očakávať, že Slováci alebo Česi by mohli mať vzájomne odlišný vzťah k tej druhej časti bývalej republiky: lepší alebo horší. Skutočnosť, že ide o podobné úrovne sa zdá byť v mnohých ohľadoch prekvapujúce.

Obdobne prekvapujúca je podobnosť vnímania vlastnej príslušnosti k Európe v oboch mestách a oboch výskumných skupinách. Neexistuje štatisticky významný rozdiel v tejto skutočnosti.

V základných vzorkách je o niečo väčší podiel respondentov s pripútanosťou k vlastnej krajine ako k rodisko. Opačne je to v prípade výberových skupín v Bratislava a Prahe.

Ak hovoríme o oboch výberových súboroch v dvoch mestách neustále treba rešpektovať ich kvalitatívny rozdiel. Praha je mesto, ktoré možno porovnávať v našom súbore iba s Viedňou alebo Madridom. Rovnako Bratislava je mesto, ktoré má rovnocenného partnera v Edinburhu, Manchestri, Chemnitze alebo Bielefelde, či Bregenzi.

Je zrejmé, že proporcia tých, ktorí plánujú ostať žiť vo svojom meste po 30-tke je oveľa vyššia medzi Pražanmi ako medzi mladými Bratislavčanmi. Na rozdiel od Bratislavy je Praha metropola európskeho a dokonca svetového formátu. Mladí Pražania sa nemusia nikde sťahovať, aby sa dostali do nejakej európskej metropoly. Pre mladých bratislavčanov je Praha jedným z prvých prirodzených cieľov na ceste do Európy a veľkého sveta (14,4%-18,4%)

TABUĽKA 2

Kde plánujete žiť keď budete mať 30 rokov?

	Praha		Bratislava	
	Vzorka	Cielová skupina	Vzorka	Cielová skupina
V Prahe	57,8%	37,1%	44,3%	36,7%
Inde v ČR/SR	12,1%	12,4%	6,1%	10,2%
V Európe	6,8%	19,1%	14,4%	18,4%
Inde vo svete	2,3%	5,6%	5,5%	6,1%

V našej analýze sme nezisťovali iba identifikáciu s istými geografickými entitami ako sú Česká alebo Slovenská republika, ale aj silu identifikácie sa s konkrétnymi národnými identitami. Vlastne až táto komparácia umožňuje ukázať obidve varianty vzorov identity mladých ľudí: s krajinou v ktorej žijú a národom, ku ktorému cítia, že prislúhajú.

Aj keď nie tak dávno došlo k rozdeleniu Československa požiadali sme našich respondentov, aby sa vyjadrili k tomu ako sa silne cítia byť "Čechoslovákom" (tab 3).

TABUĽKA 3

Percentá so 'silným' alebo 'veľmi silným' pocitom o národných identitách

	Praha		Bratislava	
	Vzorka	Cielová skupina	Vzorka	Cielová skupina
Slovak	-	-	87,2 %	88,7 %
Čech	87,5 %	87,5 %	-	-
Čechoslovák	18,1%	17,5 %	19,3 %	24,0 %

Porovnanie sily cítienia sa byť Čechoslovákom (Tabuľka 3) so silou iste spolupatričnosti k inej republike bývalej Československej federácie (Tabuľka 1), nám umožňuje konštatovať, že v oboch otázkach ide o obdobnú silu v oboch mestách i výberových vzorkách.

Napriek tomu, že naši respondenti žijú už desať rokov v nezávislých štátoch (čo pre veľa z nich značí asi polovicu života) približne každá 5 osoba vyjadrila spolupatričnosť s československou identitou.

Vychádzame z toho, že uznanie Československa víťaznými veľmocami ako samostatného štátu v r.1918 sa spájalo aj s koncepciou **“jednotného československého národa”**. Argument o kultúrnej a jazykovej blízkosti (identite) bol v etape politického vyjednávania po zániku Rakúska-Uhorska voči jeho dominantnej neslovanskej rakúskej a maďarskej vláde nielen politicky taktický, ale aj vecne pravdivý. Silný asimilačný útlak po rakúsko-uhorskom vyrovaní (1867) a situácia koncom prvej svetovej vojny sa prejavili v tom, že koncepcia československého kmeňa s dvoma vetvami získala rozhodujúcu podporu (štátotvorný československý národ).

Predsa však sú tu rozličné akcenty a významy pre Čechov a Slovákov. “Prvá Československá republika predstavovala pre väčšinu Čechov symbol úspechu českého národného emancipačného hnutia. ... Integrácia “slovenskej národnej vetvy” bola skôr rozšírením českej historickej štátnosti na východ, než jej novým definovaním”(Pauer,J.2003,s.23)

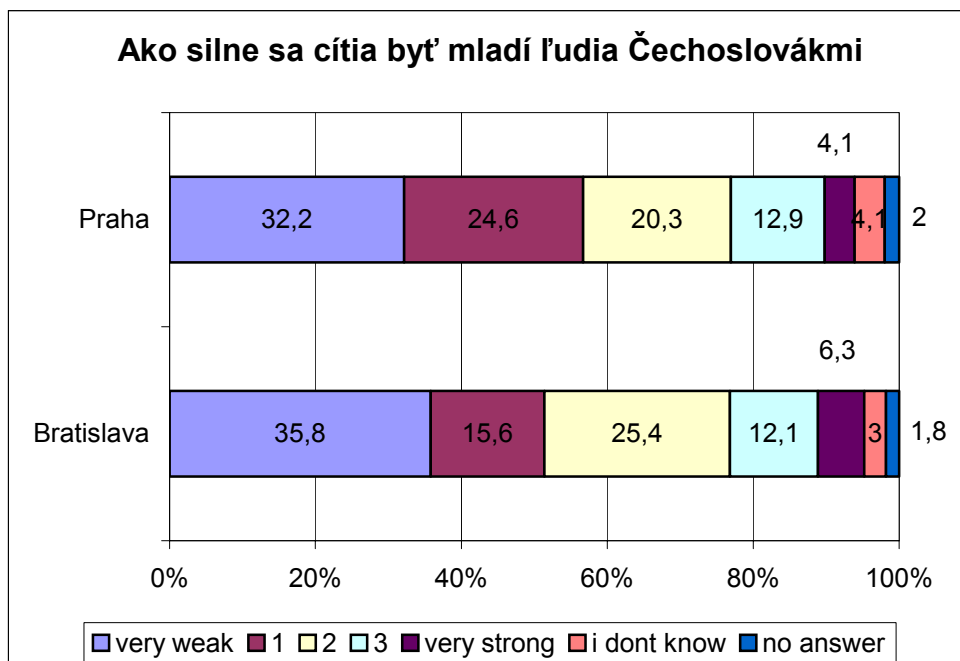
. Pre Slovákov to bola predovšetkým záchrana pred maďarskou asimiláciou a šanca na proces národnej emancipácie. To sa počas prvej ČSR skutočne uskutočňovalo s podporou českej inteligencie, najmä tej jej časti, ktorá sa na Slovensko presúvala či už za trest(z politických dôvodov) alebo ako stupienok k novej profesnej kariere.

Rástli aj vnútorné autonómizačné tendencie, ktoré predznamenávali slabosť ČSR ako centralisticky budovaného spoločného štátu. Signalizovali to udalosti spojené s druhou svetovou vojnou (vznik tzv. Slovenského štátu r.1939) a s priebehom demokratizačného procesu v Československu (federalizácia v roku 1968).

Čechoslovakizmus je pre Čechov dôležitý komponent národnej identity aj po roku 1990: ponechali si pôvodnú štátnu zástavu, 28.októbra –deň založenia Československa si pripomínajú ako štátny sviatok.

Koncepcia **“československej vzájomnosti”** pre Slovákov má aj po roku 1993 svojich stúpenčov spomedzi významných osobnosti kultúrneho života, ale aj širšieho okruhu občianstva. Má nielen tradičné historické a kultúrne (jazyk), ale aj mnohé sociálno-štruktúrne (zmiešané manželstvá a ich deti v Bratislave a Prahe) a ekonomicko-politické (opora v procesoch európskej integrácie a výhodné prepojenie trhu) zdroje a príčiny.

Diagram 1

Ako ukazuje predstavená škála až dve tretiny mladej generácie hlavných miest v rozličnej miere vníma vzájomnosť a spolupatričnosť Čechov a Slovákov. Prejavuje v mnohorakých pozitívnych fenoménoch spolupráce samostatných republík v európskom priestore a v európskych inštitúciách.

Pre súčasnú Veľkú Britániu a Španielsko ako mnohonárodné federalizované štáty má "British" a "Spanish" inú kvalitu ako "echoslovakish" pre súčasnú Slovenskú a českú republiku. Dá sa však s vysokou pravdepodobnosťou predpokladať, že identita s logom "echoslovak" by bola v prípade existencie spoločného štátu t.j. československej republiky u Slovákov analogická ako v prípade Škótov so značkou "British" a Baskov so značkou "Spanish". Rozdielne podiely identifikácie sa Baskov a Škótov na jednej strane a Madridanov a Angličanov na druhej k ich štátnym federalizovaným supernárodným identitám (Španielsko a Veľká Británia) naznačujú tie známe problémy, ktoré sú už pre Čechov a Slovákov minulosťou (Tabuľka 4 a 5).

Tabuľka 4 Silné cítenie alebo úplná príslušnosť k...

	Česká republika.	Slovenská republika	Španielsko		Británia	
Miesto výskumu	Praha	Bratislava	Bilbao	Madrid	Edinburgh	Manchester
Mesto výskumu	77%	77%	82%	98%	79%	68%
Región alebo subnárod	-	-	77% Baskicko	75% Madrid	87% Škótsko	81% Anglicko
Národ/federálny národ	78%	72%	41%	80%	46%	72%
Europe	42%	44%	39%	54%	32%	39%

Tab 5 Silné cítenie alebo úplné "byť európanom" versus Iné národnosti

	Česká republika	Slovenská Republika	Španielsko		Británia	
Miesto výskumu	Prague	Bratislava	Bilbao	Madrid	Edinburgh	Manchester
región/subnárod	-	-	68% Basque	67% Madrilenian	85% Škót	80% Angličan
Federálny národ	88% Čech	87% Slováč	31% Španiel	68% Španiel	43% Brit	77% Brit
Európan	65%	59%	28%	38%	23%	30%

Identifikácia s Európou a Európskou úniou

Meranie toho do akej miery existuje pozitívny vzťah príslušnosti k Európe a aké sú postoje mladých ľudí k európskemu občianstvu a Európskej únii sú užitočné nástroje na výskum Európskej identity. Pochopiteľne, každý z týchto indikátorov zohľadňuje istý aspekt tohto komplexu. Nemôžeme teda pripustiť, aby sme hociktorý z týchto indikátorov prehlásili za reprezentanta celku. To ako vieme sa deje dosť často v praxi výskumov verejnej mienky a najmä ak ich výsledky interpretujú žurnalisti. Európska identita sa nemôže redukovať na ktorýkoľvek z týchto indikátorov.

Pýtali sme sa respondentov ako sa cítia byť 'Europanmi'. Ako vidno, proporcia respondentov so silným a veľmi silným cítením (table 5) je rádovo nižšia ako podiel tých, ktorí sa cítia byť Slovákom/Čechom(80-90%). Dosahuje však relatívne vysokú úroveň ako v oboch skupinách tak aj v oboch mestách(60-65%).

V súlade s našimi opávkami v Prahe i Bratislave viac mladých ľudí z cieľových skupín ako výskumných vzoriek sa cítia byť Europanmi (as resid > 1,96).

TABUĽKA 5

Percento tých čo odpovedali veľmi silne a silne sa (3-4) cítia byť

Byť	Praha		Bratislava	
	Vzorka	Cieľová skupina	Vzorka	Cieľová skupina
Europanom	<u>64,8%</u>	77,4%	<u>59,7%</u>	74%
Európskym občanom	8,3%	25,8%	9,8%	20,4%
Budúcim EU občanom	<u>43,9%</u>	68,5%	<u>59,4%</u>	69,4%

Pýtali sme sa aj "ako často sa cítia byť Euroobčanom (a svetoobčanom)".. Iba 8,3% účastníkov z výskumnej vzorky v Prahe a 9,8% v Bratislave si zvolilo odpoveďe vždy a často.² Účastníci z cieľových skupín významne viac si zvolili tieto alternatívy odpovedí. Zdá sa podľa porovnania získaných výsledkov (tabuľka 5), že pre našich respondentov 'byť Europan' a 'byť Európsky občan' značí rozdielne veci.

Napokon sme sa pýtali našich respondentov, ako dôležité je pre nich 'byť budúcim občanom Európskej únie' v zmysle ako seba cítia alebo ako si myslia osobe ako o osobe. Mladí ľudia v Prahe (43%) a mladí ľudia v Bratislave(59%) z výskumnej vzorky oceňujú svoje budúce Európske občianstvo ako záležitosť veľkej a veľmi veľkej dôležitosti. V prípade cieľových skupín je úroveň chápania významu budúceho európskeho občianstva vyrovnaná ako v Bratislave tak v Prahe.

V Bratislave je význam anticipovaného EU občianstva hodnotený rovnako ako je mladými ľuďmi hodnotená dôležitosť národnej identity (60% & 60%).

Môžeme teda konštatovať, že isté oduševnenie pre rozdelenie federalizovaného štátu či vznik samostatných republík nemusí sa vždy spájať s menším nadšením pre zjednotenú Európu alebo pre Európsku úniu.

Je tu však stále prítomná otázka, ktorú sformulovali naše partnerky z UK: *There is a surprisingly large difference in the proportion placing importance on European citizenship between Bratislava and Prague (60% & 44%).*

Vysvetliť takéto výsledky sociologického výskumu je možné už iba historicko-sociologickou explanáciou, ale koniec koncov aj podrobnejšou analýzou výsledkov tohto výskumu kde sme skúmali otázky "ako chápeme Európu" alebo "čo značí pre nás Európa".

Čo značí pre nás Európa

² Nevieme aká je recepcia indikátora "európsky občan" alebo "euroobčan" v súčasných členských krajinách EU. Na Slovensku i v Česku sa moc často nepoužíva. Zrozumiteľnejší je na verejnosti pojem "občan Európskej únie". Na druhej strane termín "svetoobčan" má najmä v slovenskom kultúrnom prostredí jemne negatívnu konotáciu (kozmpolita). V kontexte politického zápasu o štátnu nezávislosť môže získavať silne negatívnu konotáciu prostredníctvom charakteristik ako človek bez vlasti a bez schopnosti prejavovať vlastenectvo. Znamená tak súčasne označenie ľudí, ktorí majú iba slabé národné cítenie a národnú identitu.

V tejto otázke sme ponúkli respondentom možnosť, aby si zvolili nasledujúce ukazovatele ‘čo značí Európa pre mňa’: ‘členstvo v Európskej Únii, ‘európska mena’, ‘geografická lokácia’, ‘isté hodnoty a tradície’. Respondenti hodnotili jednotlivé ukazovateľw na škáleod vôbec nie je dôležité až po veľmi dôležité”.

TABUĽKA 6

Percentá respondentov, ktorí označili ukazovateľ ako “veľmi dôležitý” pre ich chápanie Európy. V zátvorkách sa uvádzajú súhrny odpovedí “dôležité a veľmi dôležité” (3-4)

Faktory	Praha		Bratislava	
	Vzorka	Cielová skupina	Vzorka	Cielová skupina
Členstvo v EU	28,1% (57,0%)	41,4% (66,7%)	47,6% (68,7%)	47,4% (78,3%)
Euromena	15,4% (40,7%)	25,3% (44,8%)	29,8% (62,3%)	33,3% (62,6%)
Geogr. umiestnenie	27,2% (61,3%)	37,9% (64,3%)	37,6% (64,2%)	37,9% (70,5%)
Hodnoty-tradície	39,0% (72,7%)	40,9% (85,2%)	43,7% (67,7%)	45,7% (72,3%)

Ani jeden z vybraných indikátorov nevybrala väčšina respondentov ako veľmi dôležitý (‘4’ na škále). To môže indikovať, že Európa je komplexný process, ktorý v sebe umožňuje kombinovať rozličné kritériá. Súčasne to môže signalizovať, že respondenti nemajú dôležité informácie pre svoje rozhodnutie alebo sa jednoducho o tieto otázky nezaujímajú.

Členstvo v EU, euro, a geografická lokalizácia krajiny sú pokladané za ‘veľmi dôležitét’ viac mladými ľuďmi v Prahe, ktorých sme vymedzili ako cieľová-kontrólna skupina v porovnaní s klasickou výskumnou vzorkou (as resid >1,96). V Bratislave medzi oboma súbormi nie sú štatisticky významné rozdiely vo všetkých 4 sledovaných ukazovateľov.

Euro symbolizujúce ekonomickú dimenziu integrovania krajín v EU sa zdá najmenej dôležitou pre chápanie zdrojov zjednocovania Európy a budovania jej identity v oboch súboroch Prahy. Táto tendencia je zreteľnejšia ak porovnáme súhrn škál”veľmi dôležité a dôležité”(3 a 4). Takže v prípade Prahy je “euro” vlastne jediný ukazovateľ, ktorý sa v Prahe nepokladá za dôležitý pre chápanie “Európy”. Na druhej strane v Bratislave patrí práve tento ukazovateľ chápania Európy medzi najdôležitejšie. Mladí ľudia v Bratislave pravdepodobne viac ako v Prahe vnímajú európsku integráciu prostredníctvom EU ako prostriedok ekonomického rozvoja a ekonomickej prosperity vlastnej krajiny.

Výsledky jednoznačne ukazujú, že pre Slovákov značí Európa oveľa viac ako pre Čechov to, čo formálne charakterizuje Európsku úniu politicky (členstvo) a ekonomicky (spoločná mena euro). Znamená to súčasne, že Slováci z pozície relatívne mladého národa dobre chápu že až ako členovia EÚ budú definitívne označení a aj uznaní ako Europania. Česi ako národ s bohatou historickou a kultúrnou tradíciou a samostatnou štátnosťou nikdy tento problém v moderných dejinách nemali.

Tabuľka 7

Percentá opýtaných zahrňujúci CZ a SK do svojej “Európy”(áno)

Respondenti z miest	Bregenz	Vienna	Prague	Bratislava	Chemnitz	Bielefeld	Bilbao	Madrid	Manchester	Edinburgh
Česká republika	73	81	95	98	90	70	66	64	44	58
Slovenská republika	73	81	97	97	81	56	61	61	37	49

Možné odpovede boli áno, nie, neviem.

Isté pochybnosti o príslušnosti k Európe vzbudzujú Slováci medzi občanmi všetkých miest s výnimkou Rakúska a Česka.

Podľa L.Jamiesson a S.Grundy respondenti žijúci v Manchestri sú skupinou, ktorá sa vyznačuje veľmi vyhranenou predstavou o “Europe”. Väčšina mladých ľudí z Manchestru zahrnulo do Európy Turecko (54%), ale len menšina Česko (44%) and Slovensko (37%). Na vyššej úrovni sa objavuje akceptácia Česka(58%) v Edinburghu, ale aj Slovenska (49%) aj keď nepresiahla polovicu. Obdobne je relatívne zle vnímané Slovensko v Bielefelde(56%), ale prekvapujúco dobre v Chemnitz(81%).

Záver

Rozdelenie Československa je aj po 10 rokoch stále výzvou pre politikov i sociológov. Hľadá sa odpoveď na otázku či tento akt politických elít bol opodstatnený v situácii rozbiehajúcich sa procesov európskej integrácie a komplikovaného rozdeľovania veľkých federácií (Juhoslávia a Sovietsky zväz) s dôsledkami pre mier a európsku stabilitu. Hľadá sa odpoveď na otázku či slovenská alebo česká verejnosť by v referende podporila alebo zamietla ich rozhodnutie.

V roku 1993 boli názory verejnosti na rozdelenie CSFR dosť rozpačité. Treba konštatovať, že rozpačité na rozdelenie bol predovšetkým postoj českej verejnosti : 40% kladný, 40% záporný , zvyšok nemal vyhranený názor. Postoj slovenskej verejnosti bol menej rozpačité: skoro polovica (47,8 %) hodnotilo rozdelenie záporne, 26% malo nevyhranený názor a iba 28,9% rozdelenie hodnotilo kladne. Politické elity vedeli, že referendum by značilo s istotou odmietnutie rozdelenia Československa, preto ho nepripustili.

Výskum v roku 2001 na prekvapenie českých sociológov ukázal niektoré skutočnosti rozdelenia Československa v novom svetle:

V názoroch na spoločný štát

1. spolužitie v spoločnom štáte nebolo pre Slovákov prospešné podľa Slovákov (57,1%) i Čechov (55,8%)
2. spolužitie v spoločnom štáte bolo pre Čechov prospešné aj podľa Slovákov(75%), aj podľa Čechov(61,9%)

V názoroch na úspešnosť samostatných republík

1.samostatný vývoj Českej republiky po rozdelení bol úspešný nielen podľa Čechov (67,9%), ale najmä podľa Slovákov (80,5%).

2.samostatný vývoj Slovenskej republiky po rozdelení nebol úspešný nielen podľa Čechov (74,9%),ale najmä podľa Slovákov (82,7%).

Verejnosc' v oboch samostatných republikách v čiastkových oblastiach spoločenského života – demokratickosť, možnosť sebarealizácie,sociálne istoty, sociálna spravodlivosť, spoločenská morálka, sloboda jednotlivca, zákonnosť , životná úroveň – hodnotí Českú republiku ako lepšiu, pričom Slováci jej dávajú ešte lepšie hodnotenia ako Česi.

Kritický postoj Slovákov s vlastnou situáciou po rozdelení spoločného štátu, (najmä s nižšou životnou úrovňou) však neznačí negatívne hodnotenie spoločenského systému. Prekvapujúce zistenie pre českých sociológov je "...nesplnené očakávania na Slovensku prinášajú až prehnajú kritickosť k súčasnej situácii,...,kritickosť však nevedie k nejakej závisťi či protičeskej fóbii"(Tuček,M.2003,s.19).

Dalo by sa expresívne vyjadriť, že Česi už nehovoria to čo hovorili v dobe rozdelenia: **dobře im tak, mají čo chceli**. Hovoria to skôr Slováci v trochu pozmenenej forme. **Dobře nám tak máme to čo sme nechceli**, ale sme pripustili, aby sa to stalo.

Národne orientované politické sily, ktoré proces rozdelenia Československa iniciovali mali aj možnosť riadiť (1994-1998) spoločenské transformačné procesy. V rokoch 1998-2002 museli ustúpiť do opozície najmä preto, že ohrozovali nádeje mladej generácie na osobnú prosperitu spájanú s členstvom Slovenskej republiky v Európskej únii.

Nizšia životná úroveň v slovenskej časti bývalého spoločného štátu je objektívne spätá s málo rozvinutou infraštruktúrou (nedobudované diaľnice, rýchlostné železnice, regionálne letiská) s dôsledkami konverzie ťažkého priemyslu (nezamestnanosť),a pod.³

V podmienkach samostatnej Slovenskej republiky sa okamžite rozbehol prirodzený zápas o občiansku modernizáciu slovenskej spoločnosti. Spája sa so vznikom nových občianskych a liberálnejšie orientovaných politických strán⁴, so vznikom demokratických (1998-2002) a pravicovo orientovaných koalícií (2002-2005), s neobyčajným rozvojom občianskej spoločnosti a rastom politickej a občianskej participácie mládeže⁵.

Novú národnú identitu spoluutvárajú aj tradičné nástroje na povzbudzovanie exaltovaných prejavov kolektívnej spolupatričnosti pri odstraňovaní dôsledkov nespravodlivých rozhodnutí medzinárodného spoločenstva.

Klasický príklad je príbeh slovenského hokejového teamu v rokoch 1993-2003. Jeho úspechy sa chápu ako výsledok dlhoročného úsilia o profesionálne výkony a kariéry⁶.

³ S vysokou pravdepodobnosťou možno predpokladať, že by tieto problémy pretrvávali celé obdobie (1993-2003) prístupových rokovaní s EU aj v Československej federácii. Problematická ekonomická situácia v niektorých regiónoch Slovenska, najmä na východe by vyhovovala národno-etnicky orientovaným politickým stranám, ktorých elity by presmerovali nespokojnosť obyvateľstva voči českým politickým elitám. To by znamenalo v Československu napätie a nepokoje s negatívnym dopadom pre európsky integračný proces.

⁴ Aliancia nového občana (P.Rusko).

⁵ Mladí prvovoliči svojou účasťou na parlamentných voľbách 1998 zásadne rozhodli o presmerovaní krajiny na trajektóriu EU integrácie. (Machacek,L.2000)

⁶ Ostatná spoločná hokejová reprezentácia Československa hrala na World Championship v roku 1992 v Bratislave. Spoločne sme získali bronzovú medailu. Po rozdelení zostala česká reprezentácia v prvej skupine. Slovenská štartovala modernú nezávislú históriu (according to the IIHF decision) na spodnej priečke svetovej hierarchie (pool C). Vďaka diplomacii mohlo Slovensko participovať na Olympijskej kvalifikácii v Sheffielde v 1993 a zvíťazilo. Dvere na the **Winter Olympic Games in Lillehammer in 1994** boli otvorené. Vystúpenie Slovenska s kapitánom Petrom Štastným bolo prekvapením (vítazstvo s Canada, Sweden and USA), nešťastná prehra s Ruskom v predžení v štvrt'finále. Aj 6 miesto bolo úspech. V roku 1994 postúpila do skupiny B(Belarus) a o rok 1995 do skupiny A(Lotyško). V skupine A vo Vienna v 1996 remizovalo Slovensko s Kanadou 3:3 a potvrdilo svoje miesto vo svetovom hokeji. V roku 2000 World Championship v Petrohrade získalo Slovensko striebro a v roku 2002 získalo zlato a titul mjstra sveta vo Švédsku. Vyššie ako

Európska únia je pre Slovenskú republiku obdobnou výzvou. Po roku 1993 a výsledkov volieb v roku 1994 (koalícia národných politických strán: V. Mečiar a J. Slota) sa v skutočnosti spomalili a pozastavili všetky politické procesy akceptovania Slovenska ako vhodného partnera nielen pre NATO, ale aj pre EU. Slovensko sa ocitlo v politickej a kultúrnej izolácii.

To všetko sa zmenilo po parlamentných voľbách v roku 1998 aj zásluhou mladej generácie, ktorá pochopila, že svojou pasivitou v parlamentných voľbách umožnila predĺženie agónie vlády, ktorá nebola schopná zaručiť prosperitu krajiny. Nová vláda demokratickej koalície (M. Dzurinda) dostala mandát na urýchlenie procesov európskej integrácie Slovenskej republiky. V roku 2002 sa aj Slovensko stalo členom NATO (bezpečnosť zahraničných investícií). Spoločne s Českom, Poľskom, Maďarskom, Slovinskom, Estonskom a Maltou v roku 2003 úspešne uzavrelo predvstupové rokovania pre členstvo v EU (záruka uplatňovania štandardov demokratického vládnutia) a stane sa jej členom 1.5.2004.

Ak hľadáme odpovede na rozdielne postoje mladých občanov Prahy a Bratislavy k EU mohli by sme upozorniť na skutočnosť, že mladí občania Bratislavy majú oveľa väčšie očakávania vkladané do členstva Slovenska v Európskej únii v rovine "byť v Európe" aj keď ich pochopiteľne zaujíma ako "mať niečo z Európy".

Slovensko, ktoré zatiaľ získavalo iba trestné body od Európskej únie a Rady Európy⁷ získa členstvom v EU certifikát demokratickej krajiny a "slovenskú stoličku pri európskom stole" (J. Černogurský). To bude dôležitý signál o zavŕšení značne oneskoreného procesu sformovania a emancipácie moderného európskeho národa.

Poznámka

Vzorka: Prague N = 396 and Bratislava = 397 young people 18 - 24 years old. Target group⁸: Prague N = 89 and Bratislava N = 98 young people 18-24 years old.

Praha a Bratislava má podobné proporcie v mnohých sociálno-demografických indikátoroch (pozri tabuľku).

Socio-demografická štruktúra Prahy a Bratislavy (vzorka)

	Praha		Bratislava	
	Vzorka	Cieľová skupina	Vzorka	Cieľová skupina
Muži	47,5%	40,4%	49,6%	49,0%
Ženy	52,5%	59,6%	50,4%	51,0%
18-21	57,1%	38,2%	53,4%	46,9%
22-24	42,9 %	61,8%	46,6%	53,1%
Narodený v mesta	81,6%	78,2%	79,6%	80,6%

striebrá a zlato sa hodnotila bronzová medaila z roku 2003, nakoľko tvorila úplnú kolekciu a to ešte po historicky prvom víťazstve nad českým tímom na majstrovstve sveta.

⁷ Čierneho Petra nacionalizmu dostalo Slovensko za rozdelenie Československa (1993) a dostavbu hydroelektrárne Gabčíkovo-Nagymaros. Červené karty vízovej povinnosti ako jediná postkomunistická krajina spomedzi Česka, Poľska a Maďarska aj za problémy s rómskym etnikom a jeho ekonomickou turistikou v Európe (Belgicko, Fínsko, Veľká Británia). Pripomeňme si čo všetko urobila vláda UK v prípade Českej republiky, aby nemusela postupovať rovnako ako v prípade Slovenska.

⁸ Výber cieľovej-kontrólnej skupiny spočíval na predpoklade, že proeurópske postoje budú prejavovať mladí ľudia s kvalifikáciou a vzdelaním umožňujúcim tzv. európsku kariéru. Väčšina ešte študovala (65,2% v Prahe a 68,5% v Bratislava). Ostatní predstavujú skôr vysokoškolsky vzdelaných odborníkov .

Narodený v krajine (CR/SR)	99,0 %	97,8%	97,7 %	100%
----------------------------	--------	-------	--------	------

V Prahe i Bratislave obsahujú vzorky iba málo osôb z etnických minorít alebo ľudí, ktorí nemajú české alebo slovenské etnicko-národné pozadie. Dokonca aj ich rodičia nie sú v Prahe a Bratislava vo výskumnej vzorke odlišnej národnosti (91,3% and 93,0%)⁹. Najviac zastúpenou minoritou v Prahe sú Slováci (2%) a v Bratislave sú to rovnako Česi a Maďari (2% každý)..

Literatúra

- BÚTORA, M., 1997: Slovakijs NGOs A Civic Archipelago of Hope and Action. Bratislava 1997, NGOs News 7, 10.
- DEMEŠ, P., 1999: The Third Sector and Volunteerism. In: Slovakia 1998-1999. A Global Report on the State of Society. Institute for Public Affairs, Bratislava, pp. 347-364.
- MACHACEK, L., 1999: Youth in the Processes of Transition and Modernisation in the Slovak Republic. Czech sociological review, Vol. 6, No. 1 pp. 103-115.
- ROŠKO, R 1996: The Transformation-Modernisation Potential of Slovak Actors. Sociologia-Slovak sociological review, Fall (2), pp. 146-158.
- TUČEK, M. a kol., 2003: Ako sa mate Česi- Jak se mate Slováci: 10 let po rozchodu. Median, Praha 2003, 207 s.
- PAUER, Jan, 2003: Historické rozpravy a politika v Českej a Slovenskej republike po roku 1989. OS-fórum občianskej spoločnosti. Volume VII, júl-agust 2003, ss. 11-16
- WALLACE, C. - KOVATCHEVA, S., 1998: Youth in Society. The Construction and Deconstruction of Youth in East and West Europe. Macmillans: London, St. Martins Press: USA.
- Lynn Jamieson: **Theorising Identity, Nationality and Citizenship: Implications for European Citizenship Identity.** Sociológia 2002 Vol 34 (No. 6: 507-532)
- Pavel Machonin: **Slovaks and Czechs on the Threshold of the European Union. On the Possibility of Mutual Emancipation of Nations.** Sociológia 2002 Vol 34 (No 6: 547-562)
- Andrej Findor: **(De)Constructing Slovak National Mythology.** Sociológia 2002 Vol 34 (No 3: 195-208)
- Ján Bunčák – Magdaléna Piscová: **Modern National Identity of Slovaks and Their Attitude Towards Europe.** Sociológia 2000 Vol. 32 (No. 3: 289-310)
- Ladislav Macháček: Youth and Creation of Civil Society in Slovakia. Sociológia 2000, Vol. 32 (No. 3: 241-255)
- Eva Laiferová: Reception of Nation and National Dynamics in the Work of Alexander Hirner. Sociológia 2000 Vol 32 (No. 6: 539-554)
- Ludovít Turčan: The Circumstances of the Development of Sociology in Central European Countries – Slovak Sociology in the 20th Century. Sociológia 2000 Vol 32 (No. 6: 507-520)
- Ladislav Macháček (1942) je vedecký pracovník Sociologického ústavu SAV v Bratislave a riaditeľ Centra pre európske a regionálne štúdie mládeže FF UCM v Trnave.**

⁹ Na Slovensku sa termín "narodnosť" sa používa aj v zmysle "ethnicita". Vo výskume robíme rozdiel medzi nationality (etnicita) and citizenship (štátna občianstvo). To značí, že osoba s českou národnosťou môže byť občanom Slovenskej republiky.